

การสำรวจองค์ความรู้ทรัพยากรวัฒนธรรม
ชุมชนบ้านมาบหม้อ
ตำบลบ้านปึก อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี
A Survey of the Body of Knowledge about
Cultural Resources in Baan Maab Mor Community,
Baan Puek Subdistrict, Muang District,
Chonburi Province

ศรัญญา ประสพชิงชนะ (Sarunya Prasopchingchana)¹

ปาจริย์ สุขากิริมย์ (Pajaree Sukhapirom)²

อมรฉัตร เสริมชีพ (Amornchat Sermcheep)³

Received: May 13, 2022

Revised: August 2, 2022

Accepted: August 8, 2022

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) สำรวจองค์ความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนบ้านมาบหม้อ ตำบลบ้านปึก อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี 2) ประเมินคุณค่าความสำคัญของทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนบ้านมาบหม้อเพื่อนำไปสู่การจัดการความรู้ คณะผู้วิจัยเลือกใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งประกอบด้วย การศึกษาเอกสาร การลงภาคสนามโดยมีการสนทนากลุ่มควบคู่กับการใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลที่เป็นบุคคลในพื้นที่ชุมชนบ้านมาบหม้อ ได้แก่ ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน และประชาชน

^{1,2,3} ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

ในพื้นที่วิจัย โดยเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเป็นแบบกึ่งอนันตหรือแบบลูกโซ่ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการใช้แบบการวิเคราะห์คุณค่าทรัพยากรวัฒนธรรมในการเก็บข้อมูล ผลการสำรวจทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนบ้านมาบหม้อพบทรัพยากรด้านวัฒนธรรมที่หลากหลายและสามารถจำแนกเป็นกลุ่มประเภทวัฒนธรรมได้ 2 ประเภท ได้แก่ ทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ได้แก่ การละเล่น งานประเพณี เทศกาลต่าง ๆ และทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องได้ ได้แก่ การทำแป้งทำว้ายม่อม ผ้าทอมือ อาหารพื้นบ้าน วัดใหม่เกตุงาม และเรือนพิพิธภัณฑผ้าทอมือยายหงวน ยายไธ้ จากการวิเคราะห์พบว่า ทรัพยากรวัฒนธรรมเหล่านี้มีคุณค่า 4 ด้าน ได้แก่ เศรษฐกิจ เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา และเชิงสังคม องค์ความรู้จากงานวิจัยชิ้นนี้สามารถนำไปเป็นแนวทางการจัดการความรู้ พัฒนาปรับปรุงให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรม ตลอดจนนำไปใช้ประโยชน์ทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต่อไป

คำสำคัญ: การสำรวจองค์ความรู้, ทรัพยากรวัฒนธรรม, ชุมชนบ้านมาบหม้อ

Abstract

The purposes of this research were to 1) review the body of knowledge about cultural resources in the Baan Maab Mor community, Baan Puek, Amphur Muang, Chonburi; and 2) assess the significance of cultural resources in the Baan Mab Mor community, prior to knowledge management. This study employed qualitative methodology, including documentary and field study, which involved focus group and in-depth interviews with community members. The informants, who were community leaders, local scholars and community members, were selected using a snowball/chain sampling technique. Participant observation and the cultural resources value assessment framework were also used as part of data collection. The findings showed that Baan Maab Mor contained a diversity of cultural resources, which could be categorised into two groups. One was the intangible cultural resources including games, customs and festivals. The other was the tangible cultural resources comprising

arrowroot flour, handwoven textiles, local recipes, Wat Mai Ket Ngam, and the Yaii Nguan-Yaii Ai House Museum of Handwoven Textiles. According to the data analysis, the community cultural resources contains four types of values: economic, functional, educational and social values. The body of knowledge reviewed in this study could be beneficial for Knowledge Management (KM), the development of cultural-historical learning centre, and the promotion of cultural tourism in the community.

Keywords: Review of Body of Knowledge, Cultural Resources, Baan Maab Mor Community

บทนำ

ชุมชนบ้านมาบหม้อตั้งอยู่ที่ตำบลบ้านปึกเป็นหนึ่งในตำบลที่อยู่ในเขตเทศบาลเมืองอ่างศิลา อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี โดยลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่ของตำบลบ้านปึกนั้นจะเป็นพื้นที่ราบชายฝั่งทะเล มีทรัพยากรทางธรรมชาติที่หลากหลายทั้งทางบกและทางทะเล ก่อเกิดเป็นอาชีพที่ใช้หล่อเลี้ยงวิถีชีวิตของชาวบ้านในพื้นที่ตำบลบ้านปึกมาจนถึงปัจจุบัน ด้วยสภาพที่ตั้งที่มีความอุดมสมบูรณ์เป็นอย่างมาก ทำให้มีการอพยพของผู้คนหลากหลายวัฒนธรรมเข้ามาตั้งหลักแหล่งอาศัยอยู่ในบริเวณนี้อย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งชาวไทย ชาวจีน และชาวลาว ฯลฯ จนก่อให้เกิดการสร้างสรรค์มรดกทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอันเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชุมชน ตลอดจนเป็นการสร้างอาชีพให้แก่ชาวบ้าน เช่น ภูมิปัญญาการทอผ้า การทำแปงข้าวยายม่อม อาหารพื้นถิ่น การทำกลองยาว ละครชาตรี ประเพณี การละเล่น ฯลฯ

ปัจจุบันเทคโนโลยีและความเจริญก้าวหน้าได้เข้ามามีบทบาทในชุมชนบ้านมาบหม้อเป็นอย่างมาก ส่งผลให้สภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้านได้เปลี่ยนจากสังคมชนบทเป็นสังคมเมือง ความเจริญทางด้านอุตสาหกรรมที่ขยายตัวอย่างรวดเร็วเข้ามาแทนที่ด้านการทำเกษตรกรรม อีกทั้งชุมชนบ้านมาบหม้อ ตั้งอยู่ในพื้นที่ทางเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัดชลบุรี คือ เขตเทศบาลเมืองอ่างศิลา และมีที่ตั้งใกล้แหล่งท่องเที่ยว เช่น ชายหาดบางแสน ตลาดอ่างศิลา และมหาวิทยาลัยบูรพา ข้อมูลที่ได้รับจากการสนทนากลุ่มพบว่า การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของพื้นที่ชุมชนบ้านมาบหม้อ โดยเฉพาะพื้นที่เกษตรกรรมกลายเป็นพื้นที่จัดสรรของโครงการหมู่บ้าน

ต่าง ๆ นับเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ทรัพยากรวัฒนธรรมในชุมชนได้รับผลกระทบ อาทิ ภูมิปัญญาการทำแป้งท้าวยายม่อม การทอผ้า การทำน้ำตาลปึก น้ำตาลสด น้ำตาลเมา (ไอ้คั้) อาหารพื้นถิ่น การละเล่น ประเพณีการไว้จุก โขนจุก ฯลฯ มีจำนวนลดน้อยลงมากหรือบางอย่างได้หายไปจากชุมชนแล้ว ประชาชนส่วนใหญ่หันไปประกอบอาชีพอื่นที่มีรายได้ดีและมีความมั่นคงมากกว่า อีกทั้งเยาวชนรุ่นใหม่ยังละเลยขาดความสนใจและไม่เห็นถึงคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากการเปลี่ยนแปลงดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น ทำให้คณะผู้วิจัยได้เล็งเห็นถึงปัญหาและตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญของทรัพยากรวัฒนธรรมท้องถิ่นแห่งนี้ จึงได้ทำการศึกษาวิจัยขึ้นนี้ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจองค์ความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนบ้านมาบหม้อ ตำบลบ้านปึก อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี พร้อมทั้งประเมินความสำคัญของทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนบ้านมาบหม้อ เพื่อนำไปสู่แนวทางการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาปรับปรุงให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมตลอดจนนำไปใช้ประโยชน์ทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต่อไป

การทบทวนวรรณกรรม

คณะผู้วิจัยได้ทบทวนงานวรรณกรรมและแนวคิดสำคัญเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม และสามารถสรุปได้ ดังนี้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เกรียงศักดิ์ พรหมณพันธุ์ และคณะ (2562) ได้ทำการศึกษาทรัพยากรสารสนเทศที่อยู่ในชุมชนบ้านมาบหม้อ นำไปจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ชุมชนบ้านมาบหม้อ ตำบลบ้านปึก อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี

รุ่งทิwa ทองคำแท้ (2561) ศึกษาถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของภูมิปัญญาการทำแป้ง ท้าวยายม่อมของชุมชนบ้านมาบหม้อ ตำบลบ้านปึก เพื่อนำมาวิเคราะห์หาแนวทางในการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาการทำแป้งท้าวยายม่อมของชุมชนบ้านมาบหม้อให้สามารถคงอยู่ได้ต่อไป

บุญเชิด หนูอิม (2562) วิเคราะห์สถานภาพ ห่วงโซ่คุณค่า และออกแบบผลิตภัณฑ์ โดยการดำเนินงานวิจัยผ่านกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ระหว่างทีมวิจัยกับสมาชิกของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผลิตภัณฑ์ผ้าทอมือ คุณยายห่วน (บ้านมาบหม้อ)

สันหิไชญ์ เอื้อศิลป์ และธีร โครธธา (2562) ได้ทำวิจัยโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างสรรค์อัตลักษณ์ตราสินค้าและการจดจำใหม่ให้แก่กลุ่มสินค้าแพชั่นจากหัตถกรรมสิ่งทอชุมชนบ้านปึก เพื่อส่งเสริมการแข่งขันในตลาดการค้าสินค้าแพชั่นสำเร็จรูป

ศรัญญา ประสพชิงชนะ, ปาจริย สุขาภิรมย์, มนัส แก้วบุชา และนิสิตสาขาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม รหัส 59 (2562) ทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ (research and development practice) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพวัตถุในพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน ณ บ้านยายไธ้เพื่อจัดทำทะเบียนวัตถุทางวัฒนธรรม

จากการทบทวนวรรณกรรมในกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษาโดยตรง พบว่ามีงานวิจัยที่ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับทรัพยากรในพื้นที่อย่างหลากหลาย แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของพื้นที่ทั้งทรัพยากรวัฒนธรรมและกลุ่มบุคคลผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรม ซึ่งได้ให้ความสำคัญกับการจัดการทรัพยากรและตระหนักถึงคุณค่าของวิถีชีวิต วัฒนธรรมในชุมชนของตน แต่ยังขาดบริบทการสำรวจองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนบ้านมาบหม้อในภาพรวม รวมทั้งการศึกษาคุณค่าความสำคัญของทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนบ้านมาบหม้อเพื่อนำไปสู่การจัดการความรู้ต่อไป

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม

“ทรัพยากรวัฒนธรรม (cultural resources)” เป็นคำที่เกิดขึ้นใหม่ในประเทศสหรัฐอเมริกาประมาณปี ค.ศ. 1975 คำดังกล่าวถูกใช้กันทั่วไปในวงวิชาการด้านโบราณคดีเป็นหลัก คำว่า “ทรัพยากรวัฒนธรรม” จึงมีความหมายกว้างในแง่เนื้อหาที่ครอบคลุมทั้งสิ่งที่เป็รูปธรรมจับต้องได้และนามธรรมที่ไม่สามารถจับต้องได้ ส่วน “การจัดการ” หมายถึง การกระทำหรือศาสตร์และศิลป์และการดำเนินการรูระอย่างใดอย่างหนึ่ง ยิ่งไปกว่านั้น วัฒนธรรมยังเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีความสั่นไหว มีใช้สิ่งที่คงที่ตายตัว แต่กลับเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลาและค่านิยมของคนส่วนใหญ่ที่เห็นพ้องต้องกันและปฏิบัติต่อกันมา นอกจากนี้ วัฒนธรรมยังมีการถ่ายเทและผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมของเดิมและของใหม่อยู่ตลอดเวลา (ธนิก เลิศชาญฤทธิ์, 2554)

ในขณะที่सानด์ ไพธชาญจิตร (2550) ได้กำหนดความหมายขอบเขตของทรัพยากรทางวัฒนธรรม (cultural resources) ว่าหมายถึง ส่วนประกอบของระบบวัฒนธรรมทั้งหมดในสังคมมนุษย์ทั้งที่เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุ สิ่งก่อสร้างที่จับต้องมองเห็นได้ (tangible forms) และที่เป็นความหมาย (meaning) ความรู้/ภูมิปัญญา

(knowledge/wisdom) ความเชื่อ (belief) กฎระเบียบแบบแผนเพื่อการปฏิบัติ (rules/ regulations) จินตนาภาพ (imagination) ความรู้สึกนึกคิด (feeling) ศิลปะ และการแสดงออก (expressive behaviours) ที่ไม่สามารถจับต้องหรือสัมผัสทางกายภาพได้ (intangible forms) ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถจัดการให้เกิดประโยชน์แก่การดำรงชีวิตของมนุษย์ในแต่ละชุมชน แต่ละสังคม แต่ละยุคสมัยได้ และทรัพยากรทางวัฒนธรรมในสังคมปัจจุบันประกอบด้วย สิ่งที่เป็นมรดกตกทอดมาจากอดีต (heritage) และสิ่งที่ยังมีการสร้างสรรค์ดัดแปลงขึ้นมาใหม่ (creations/vital cultural resources) เพื่อใช้สอยให้สมประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ให้แก่สังคม

ขณะเดียวกัน การศึกษาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมจำเป็นต้องมีการประเมินคุณค่าทรัพยากรวัฒนธรรมที่ต้องการจะจัดการ เพื่อให้เกิดการตระหนักถึงคุณค่า ความสำคัญ และนำไปใช้ในการวางแผนเพื่อการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทต่าง ๆ นักวิชาการได้จำแนกแนวคิดคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรมออกหลายทฤษฎี ในงานวิจัยครั้งนี้คณะผู้วิจัยเลือกใช้แนวคิดขององค์กรที่มีหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมระดับนานาชาติ อาทิ องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติหรือยูเนสโก (UNESCO) สภานานาชาติว่าด้วยการดูแลอนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี (International Council on Monuments and Sites: ICOMOS) และศูนย์ระหว่างประเทศว่าด้วยการศึกษาด้านอนุรักษ์และปฏิสังขรณ์มรดกทางวัฒนธรรม (International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property: ICCROM) ได้ร่วมกันกำหนดคุณค่าทรัพยากรวัฒนธรรมออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ดังนี้

1. คุณค่าทางวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่ผู้คนในปัจจุบันให้ความสำคัญกับทรัพยากรวัฒนธรรมนั้น ๆ ซึ่งอาจมีความแตกต่างกันไปในแต่ละสังคม แบ่งออกได้ดังนี้ 1) คุณค่าเชิงอัตลักษณ์ 2) คุณค่าเชิงศิลปะหรือเทคนิค และ 3) คุณค่าเชิงจำนวนที่หายากเป็นกลุ่มคุณค่าที่แสดงถึงทรัพยากรที่มีลักษณะคล้ายกัน อายุสมัยเดียวกัน มีจำนวนไม่มากหรือเป็นของหายาก

2. คุณค่าด้านสังคมและเศรษฐกิจร่วมสมัย เป็นคุณค่าการใช้งานในสังคมร่วมสมัย แบ่งออกได้ดังนี้

2.1 คุณค่าเชิงเศรษฐกิจ เป็นคุณค่าที่ทรัพยากรสามารถช่วยให้มนุษย์มีความเป็นอยู่ในการดำรงชีพได้ซึ่งไม่จำกัดเฉพาะเงินตราเท่านั้น แต่รวมถึงคุณค่าที่มนุษย์สามารถใช้ทรัพยากรวัฒนธรรมในการมีชีวิตอยู่ได้ด้วย เช่น การท่องเที่ยว การค้า และการมีความสุข เป็นต้น

2.2 คุณค่าเชิงหน้าที่ใช้สอย เป็นคุณค่าที่เน้นการใช้งาน ทั้งการใช้งานแบบเดิมที่ทรัพยากรเคยถูกใช้มาหรืออาจมีการปรับเปลี่ยนหน้าที่ได้

2.3 คุณค่าเชิงการศึกษา เป็นคุณค่าที่คนในปัจจุบันใช้ในการศึกษาเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ

2.4 คุณค่าเชิงสังคม เป็นคุณค่าที่เกี่ยวกับกิจกรรมทางสังคม ประเพณีที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมในปัจจุบันได้

2.5 คุณค่าเชิงการเมือง เป็นคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ทางการเมืองในประวัติศาสตร์ความเป็นมาของทรัพยากรนั้น ๆ (Feilden & Jokilehto, 1998)

จากแนวคิดดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่าการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในงานวิจัยนี้มีความสอดคล้องกับหลักของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมและประเมินคุณค่าด้วยการใช้เกณฑ์ประยุกต์การพิจารณาคุณค่าสำคัญของทรัพยากรทางวัฒนธรรมด้านคุณค่าเชิงเศรษฐกิจและสังคมร่วมสมัย โดยมีเกณฑ์ในการประเมินคุณค่า 4 ประการ คือ คุณค่าเชิงเศรษฐกิจ คุณค่าเชิงหน้าที่ใช้สอย คุณค่าเชิงการศึกษา และคุณค่าเชิงสังคม

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้

การจัดการความรู้เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่น ชุมชน และสังคม หากสามารถนำองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเข้าสู่กระบวนการจัดการให้เหมาะสมกับมิติการจัดการความรู้ของชุมชนท้องถิ่นได้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อกลุ่มชุมชนนั้น ๆ ในการนำองค์ความรู้ในชุมชนมาดำเนินการนั้น ปาริชาติ วลัยเสถียร (2549) ระบุว่าสามารถดำเนินการได้ดังนี้

1. การฟื้นฟู ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่เดิมทำให้ความรู้ชัดเจนและสื่อสารได้กว้างขวางมากขึ้น ความสำคัญของการฟื้นฟูความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่เดิมอยู่ที่การให้ความหมายแก่ “คุณค่า” ของทุกชุมชนท้องถิ่น

2. การสกัดความรู้ที่มีอยู่ในตัวบุคคลและกลุ่มเป็นการประมวลความรู้จากประสบการณ์ของบุคคลและกลุ่มกิจกรรม โดยร่วมกันวิเคราะห์ ทบทวน ตรวจสอบ ศึกษาเพิ่มเติม เป็นการเสริมฐาน ต่อยอด และยกระดับความรู้เดิม

3. การใช้วิทยาการหรือเทคโนโลยีที่เหมาะสมจากภายนอก โดยการศึกษา ทดลอง นำมาปฏิบัติเป็นทางเลือกในการแก้ไขปัญหาของชุมชนท้องถิ่น จัดเก็บเป็นคลังความรู้ของชุมชน

4. การสร้างความรู้ใหม่จากประสบการณ์ของบุคคล กลุ่มชุมชนท้องถิ่น โดยการทดลอง การสังเกต และจัดเก็บเป็นคลังความรู้ สรุปผลดำเนินงานร่วมกันในรูปแบบของกลุ่มเรียนรู้

5. การจัดระบบการจัดเก็บความรู้จากการรวบรวมความรู้ การถอดองค์ความรู้ต่าง ๆ นำมาแยกเป็นหมวดหมู่ในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้คือ 1) ฐานข้อมูลเอกสาร 2) ฐานข้อมูลบุคคล 3) มีการเขียนบันทึก ประสบการณ์ชีวิต เรื่องเล่า ตำนาน 4) จัดทำหลักสูตร คู่มือการเรียนรู้ การฝึกอบรม 5) จัดทำแหล่งเรียนรู้ ห้องเรียนธรรมชาติ มีการวางแผนการจัดการ และ 6) จัดทำรายงานงานวิจัยชุมชนท้องถิ่น

ดังนั้น การจัดการองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมจึงเป็นเครื่องมือในการสร้างและการถ่ายโอนความรู้ทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นความรู้ทางวัฒนธรรมที่ปรากฏชัดเจนในสังคม (explicit knowledge) และความรู้ทางวัฒนธรรมที่ฝังตัวอยู่ในตัวผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรม (tacit knowledge) โดยสามารถประยุกต์ใช้กระบวนการของการจัดการองค์ความรู้ตามทฤษฎีของอลัน พรอสท์ มีขั้นตอนกรอบของการจัดการ (KM framework) ประกอบด้วย การระบุความต้องการ (identification of needs) การกำหนดแหล่งความรู้ (identification of knowledge resources) การแสวงหา การสร้างหรือการกำจัดความรู้ (acquisition, creation or elimination of knowledge) การดึงความรู้มาใช้ และแบ่งปัน (retrieval, application and sharing knowledge) และ การจัดเก็บความรู้ (storage of knowledge) (ศูนย์ความรู้กินได้, ม.ป.ป.)

หากพิจารณาถึงองค์ประกอบของการจัดการความรู้ กนกวรรณ ชูชาญ (2552, หน้า 77-78) ได้กำหนดว่า องค์ประกอบของการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรมประกอบด้วย 1) “คน” เป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญที่สุดเพราะเป็นแหล่งที่อุดมด้วยความรู้ ประสบการณ์และเป็นผู้นำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์กับชุมชน อีกทั้งยังเป็นกลไกสำคัญ

ที่ทำให้เกิดกระบวนการจัดการความรู้และกิจกรรมการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมให้กับชุมชน เช่น ประชาชนในพื้นที่และบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการจัดการศิลปวัฒนธรรม 2) “กระบวนการ” เป็นการบริหารจัดการเพื่อเชื่อมโยงประสานคนและความรู้เข้าไว้ด้วยกันโดยกระบวนการที่เกิดขึ้นนั้นเป็นการถ่ายทอดความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมผ่านการบอกเล่า พูดคุยจากบุคคลหนึ่งไปยังบุคคลหนึ่ง และคนฟังมีการนำความรู้มาปฏิบัติและบอกต่อหมุนเวียนเป็นวงจรความรู้ภายในชุมชนและขยายออกไปนอกชุมชน ดังนั้น กระบวนการจึงไม่มีวิธีการและกำหนดเวลาที่ตายตัว การพัฒนาศักยภาพของ “คน” และ “กระบวนการ” จึงเป็นขั้นตอนเบื้องต้นที่สำคัญในกระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเพราะคนในชุมชน คือ เจ้าของทรัพยากรวัฒนธรรม โดยเฉพาะผู้นำด้านวัฒนธรรมในชุมชนซึ่งจำเป็นต้องมีความรู้ในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม พร้อมทั้งรู้วิธีการและกระบวนการทำงานที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการดำเนินงานด้านศิลปวัฒนธรรมที่ประสบความสำเร็จ

สำหรับแนวคิดที่เกี่ยวกับการจัดการความรู้ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยเห็นว่าการจัดการองค์ความรู้ในชุมชนมาหม้อสามารถดำเนินการได้เนื่องจากในชุมชนมีแหล่งความรู้ทั้งทรัพยากรวัฒนธรรมและผู้ที่ป็นเจ้าของวัฒนธรรมชุมชนและวิถีชีวิต อีกทั้งกระบวนการในการดำเนินการวิจัยได้มุ่งเน้นการนำเสนอข้อมูลองค์ความรู้ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบันทึกข้อมูล วิเคราะห์ และประเมินคุณค่าของทรัพยากรในชุมชน

วิธีการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น การศึกษาข้อมูลจากการออกภาคสนาม สามารถสรุปขั้นตอนการดำเนินการวิจัยได้ดังนี้

1. การศึกษาจากเอกสาร (document research) คณะผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารเพื่อศึกษาแนวคิดข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการสร้างความเข้าใจในพื้นที่

2. การศึกษาจากข้อมูลภาคสนาม (field study) คณะผู้วิจัยศึกษาภูมิวัฒนธรรมของชุมชนด้วยการสำรวจพื้นที่จริงและรับฟังข้อมูลจากผู้มีประสบการณ์ในท้องถิ่นผ่านการสนทนากลุ่ม (focus group) และการสำรวจภาคสนามเพื่อรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์คุณค่าความสำคัญ โดยคณะผู้วิจัยนัดกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ที่เรือนพิพิธภัณฑ์ผ้าทอมือยายห่วน ยายไอ้ (บ้านนายอุทัยและนางรินจง เสริมศรี หมู่ 7 บ้านมาบหม้อ ตำบลบ้านปึก เทศบาลเมืองอ่างศิลา จังหวัดชลบุรี จำนวน 2 ครั้ง คือ วันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2565 ตั้งแต่เวลา 9.00 น.-12.00 น. และวันที่ 12 มีนาคม 2565 ตั้งแต่เวลา 10.00 น.-12.00 น.) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเป็นบุคคลในพื้นที่ชุมชนบ้านมาบหม้อ ได้แก่ เจ้าของเรือนพิพิธภัณฑ์ผ้าทอมือยายห่วน ยายไอ้ ผู้นำชุมชน ประชาชนชุมชน และประชาชนในพื้นที่วิจัย การเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเป็นแบบก้อนหิมะหรือแบบลูกโซ่ (snowball/chain sampling) โดยใช้วิธีการแนะนำบอกต่อผ่านผู้นำชุมชน โดยผู้นำชุมชนจะสอบถามความสมัครใจของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลก่อน และถ้ากลุ่มผู้ให้ข้อมูลยินยอมให้สัมภาษณ์ผู้นำชุมชนก็จะประสานงานกับคณะผู้วิจัยเพื่อเตรียมสัมภาษณ์เจาะลึก โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลมีจำนวน 8 คน ซึ่งข้อคำถามจะเกี่ยวข้องกับบริบทของชุมชน ทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนบ้านมาบหม้อ และคุณค่าความสำคัญ เพื่อสะท้อนความคิดเห็นที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชน

3. การวิเคราะห์และตรวจสอบข้อมูล คณะผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสำรวจทบทวนวรรณกรรม แนวคิด งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม และนำข้อมูลที่ได้จากการบันทึกเทประหว่างการศึกษภาคสนามมาตรวจสอบความถูกต้อง และสรุปสาระสำคัญตามประเด็นที่กำหนดไว้ในขอบเขตเนื้อหา

4. การนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรวัฒนธรรม คณะผู้วิจัยประเมินความสำคัญของทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนบ้านมาบหม้อเพื่อนำไปสู่แนวทางการจัดการความรู้ พัฒนาปรับปรุงให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชน ตลอดจนนำไปใช้ประโยชน์ทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามกระบวนการที่กล่าวมาข้างต้นเพื่อให้สามารถตอบกรอบการศึกษาที่ตั้งไว้ และนำเสนอข้อมูลการศึกษาในเชิงพรรณนา (descriptive analysis)

ผลการวิจัย

1. การสำรวจองค์ความรู้ทรัพยากรวัฒนธรรม ชุมชนบ้านมาบหม้อ

ชุมชนบ้านมาบหม้อเป็นชื่อของหมู่ 7 ตำบลบ้านปึก อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี มีอายุดั้งเดิมเกินกว่า 100 ปี สาเหตุของการตั้งชื่อเล่าสืบต่อกันว่า คำว่า “มาบ” หมายถึง ลุ่มน้ำหรือแหล่งน้ำที่มีลักษณะคล้ายกับคลองเล็ก ๆ เป็นเขตติดต่อกับคลองบางโปร่ง สมัยก่อนมีพ่อค้าพายเรือนำหม้อมาขาย (ในอดีตจะเป็นหม้อดิน) ใครจะซื้อหม้อก็ต้องมารอซื้อตรงจุดบริเวณบ้านมาบหม้อที่มีพ่อค้าพายเรือมาขาย จึงทำให้เป็นที่มาของหมู่บ้านมาบหม้อ หรือสันนิษฐานว่าชุมชนบ้านปึกว่ามาจากคำว่า หนองปึกหรือหนองปลัก คำว่า “ปึก” หรือ “ปลัก” สมัยก่อน หมายถึง บริเวณที่เลี้ยงกระบือ จากคำบอกเล่าของผู้สูงอายุเล่าว่า สมัยก่อนมีหนองน้ำใหญ่บริเวณหมู่ที่ 1 ของตำบลบ้านปึก ชาวบ้านจึงนำกระบือมาเลี้ยงที่หนองน้ำนี้ ปัจจุบันหนองน้ำกลายเป็นที่อยู่อาศัยหมดแล้ว (คณะกรรมการหมู่ 7 บ้านมาบหม้อ, 2557, หน้า 1) ซึ่งสอดคล้องกับการสนทนากลุ่มกับชาวบ้านในชุมชนที่ได้ความว่า “สมัยก่อนชุมชนบ้านมาบหม้อพื้นที่ส่วนใหญ่ทำเกษตรกรรมและมีการทำนาข้าว เมื่อมีการนำควายไปช่วยทำนาช่วงฤดูฝนจึงเหยียบย่ำพื้นดินเป็นปลักเป็นโคลน” และอีกความเชื่อหนึ่ง คือ ชุมชนบ้านปึกมาจากสมัยก่อนที่มีมีต้นตาลโตนตมมาก ชาวบ้านจึงนำมาทำน้ำตาลปึกขาย จึงเรียกว่า บ้านปึก

จากการสำรวจทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนบ้านมาบหม้อพบทรัพยากรด้านวัฒนธรรมที่หลากหลายซึ่งสามารถจำแนกเป็นกลุ่มประเภทวัฒนธรรมใหญ่ ๆ ได้ 2 ประเภท คือ ทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้และทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องได้ดังต่อไปนี้

1.1 ทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้

ประเพณีเป็นสิ่งที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาถูกหล่อหลอมขึ้นมาจากหลาย ๆ ปัจจัย เช่น สภาพแวดล้อม กลุ่มคนในชุมชนนั้น ๆ รวมไปถึงความเชื่อในด้านต่าง ๆ ดังนั้น ประเพณีจึงเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนหรือกลุ่มคนนั้น ๆ ที่มีการปฏิบัติสืบเนื่องกันมารุ่นสู่รุ่นที่ชุมชนบ้านมาบหม้อบ้านปึกเองก็มีประเพณีประจำท้องถิ่นที่มีการปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างยาวนานและยังคงมีการอนุรักษ์ไว้จวบจนปัจจุบันตามประเพณี 12 เดือน และประเพณีเกี่ยวกับวิถีชีวิต

ประเพณี 12 เดือนของบ้านปึกส่วนมากนั้นก็จะมีการปฏิบัติกันคล้ายในพื้นที่อื่น ๆ เช่น ต้นมกราคมงานทำบุญกลางบ้าน การทำบุญในวันขึ้นปีใหม่ เมษายน ในวันสงกรานต์นอกจากจะรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่เพื่อขอพรแล้วชาวบ้านบ้านมาบหม้อยังนิยมทำสังคายนาคูทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้บรรพบุรุษ ส่วนการทำบุญในวันสำคัญทางศาสนา คือ การตักบาตรเทโว โดยเอกลักษณ์ คือ การทำข้าวต้มทางที่ใช้ในพิธีตักบาตรเทโว หรือการทำบุญหลังวันออกพรรษาในเดือนตุลาคม โดยชาวบ้านร่วมกันทำข้าวต้มทางที่มีลักษณะเป็นข้าวต้มมัดเล็ก ๆ และมีการทำทางให้ยาวขึ้นเพื่อความสะดวกในการใส่บาตรที่วัดแทนข้าวสารอาหารแห้ง

ในส่วนของประเพณีเกี่ยวกับชีวิตนั้น ชาวชุมชนบ้านมาบหม้อมีความเชื่อที่เป็นเอกลักษณ์และปฏิบัติสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น เช่น การไว้จุก โขนจุก (ปัจจุบันไม่เป็นที่นิยม) ในพิธีการแต่งงานชาวบ้านนิยมใช้ขนมกงเป็นส่วนหนึ่งของขบวนขันหมาก ซึ่งขนมกงนั้นประกอบไปด้วยเบ็ด 1 คู่ โกง 1 คู่ ที่จำลองมาจากเบ็ดและโกงจริง ๆ โดยภายในตัวเบ็ดและโกงจำลองนั้นจะเป็นแป้งทอดส่วนภายนอกจะมีการตกแต่งด้วยกระดาษที่มีสีสันสวยงาม

ในส่วนของการละเล่น ในอดีตชาวบ้านชุมชนบ้านมาบหม้อมีคณะกลองยาว ชื่อคณะยอดสามัคคี และวงปี่พาทย์ ละครชาตรี นิยมเล่นเรื่อง สังข์ทอง ยอพระกลิ้ง และปลาบู่ทอง แต่ทุกวันนี้การละเล่นที่กล่าวไปทั้งหมดได้ยกเลิกไปแล้วเนื่องจากขาดผู้สืบทอด

1.2 ทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องได้

1.2.1 การทำแป้งท้าวยายม่อม ด้วยลักษณะทางภูมิศาสตร์ อากาศของพื้นที่บ้านปึก-อ่างศิลาที่อยู่ใกล้ชายหาดทะเล ทำให้มีการพบทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลาย หนึ่งในนั้น คือ ต้นท้าวยายม่อมพืชท้องถิ่นของชาวชุมชนบ้านมาบหม้อที่บรรพชนได้ใช้ความรู้ความสามารถนำเอาทรัพยากรธรรมชาติอย่างต้นท้าวยายม่อมมาประยุกต์จนก่อเกิดเป็นภูมิปัญญาการทำแป้งท้าวยายม่อมหนึ่งในภูมิปัญญาคู่ท้องถิ่นที่มีความสำคัญและได้รับการสืบทอดส่งต่อกันมาถึงปัจจุบัน (ศรีัญญา ประสพชิงชนะ และคณะ, 2562)

ต้นท้าวยายม่อม จัดเป็นไม้ล้มลุกอายุหลายปี ส่วนที่อยู่เหนือดินมีความสูงได้ถึง 1.5 เมตร มีหัวใต้ดินสะสมอาหาร (ใช้ทำแป้ง) ลักษณะของหัวเป็นรูปกลม กลมแบน หรือรูปรี มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 0.5-4 นิ้ว ผิวด้านนอก

บางเป็นสิน้ำตาล เนื้อในหัวเป็นสีขาวใส ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ดหรือการแยกหัว มีเขตการกระจายพันธุ์กว้างตั้งแต่แอฟริกา เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หมู่เกาะแปซิฟิก ไปจนถึงออสเตรเลีย ส่วนในประเทศไทยพบขึ้นกระจายแบบห่าง ๆ และพบขึ้นหนาแน่นในบางพื้นที่ ยกเว้นทางภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยจะขึ้นได้ร่มเงาในป่าดิบแล้งระดับต่ำ ป่าผลัดใบ ดินเป็นดินทราย และตามป่าชายหาด (MedThai, 2560)

ในแง่ของการรักษาโรค ส่วนประกอบต่าง ๆ ของต้นท้าวยายม่อม มีสรรพคุณ ดังนี้ 1) หัวในดิน สามารถนำมาใช้ทำเป็นแป้งได้ เรียกว่า แป้งท้าวยายม่อม ถือเป็นตำรายาไทยรักษาโรคเบื่ออาหารได้และเพิ่มพลังการเต้นของหัวใจ เป็นต้น 2) รากสดที่มีรสขมสามารถเป็นยาแก้ไข้ได้ 3) ต้นและรากขับเสมหะได้ 4) รากและใบสามารถเป็นยาแก้หืดได้ และ 5) รากสดสามารถเป็นยาแก้พิษจากแมลงสัตว์กัดต่อยได้ ฯลฯ เป็นต้น

นอกจากนี้ จากการสนทนากลุ่มได้ข้อมูลว่า การใช้ประโยชน์ของต้นท้าวยายม่อมของชุมชนมาบหม้อสามารถที่จะนำไปประกอบอาหารและทำขนมได้หลายชนิด เช่น ออส่วน ขนมหั้ว ขนมหั่น ขนมหั้วกวน ขนมน้ำดอกไม้ ขนมหั้วเม็ดบุกใส่ขานมไม่หมัก เป็นต้น ส่วนอื่น ๆ ของต้นสามารถนำมาประกอบอาหารได้ตามความต้องการของผู้บริโภค อีกทั้งต้นท้าวยายม่อมที่ผ่านการทำเป็นแป้งแล้วยังสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องประพินผิวได้อีกด้วย เช่น สครับผิว บลัชออน ส่วนของก้านใบ ก้านดอก สามารถที่จะนำไปแปรรูปเป็นเครื่องจักสาน เช่น กระเป๋า หมวก แผ่นรองแก้วน้ำ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม นอกจากทุกส่วนของต้นท้าวยายม่อมจะมีคุณประโยชน์หลากหลายที่สามารถนำไปแปรรูปเป็นสิ่งต่าง ๆ ได้แล้วนั้น ก็ยังมีข้อควรระวังในการใช้อีกด้วย เช่น หากรับประทานโดยไม่ผ่านกระบวนการแปรรูปจะทำให้เกิดอาการเมาหรือเมื่อสัมผัสโดนร่างกายแล้วถ้าไม่รีบล้างทำความสะอาดจะทำให้เกิดอาการคันและระคายเคืองต่อผิวหนังได้และยังจะติดมือยากแก่การล้างทำความสะอาด

ปัจจุบันการนำต้นท้าวยายม่อมมาแปรรูปเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของชุมชนมาบหม้อจึงได้มีการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์และแปรรูปท้าวยายม่อมขึ้นเพื่อรักษามรดกทางภูมิปัญญาของชุมชนแห่งนี้ (รุ่งทิพา ทองคำแท้, 2561) นอกจากนี้ ยังมีการส่งเสริมให้แปรรูปท้าวยายม่อมเป็นพืชเศรษฐกิจของชุมชน เนื่องจากเป็นพันธุ์พืชท้องถิ่นที่ขึ้นได้ง่าย

และสามารถสร้างรายได้เสริมได้ดีให้แก่ครัวเรือน ดังคำสัมภาษณ์ว่า “แบ่งทำขายม่อมทุกวันนี้ราคาดี กิโลละ 400 บาท เสียแต่จะสามารถซุดหัวขึ้นมาทำแบ่งได้เพียงปีละครั้งเท่านั้น” (YA02 (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 16 กุมภาพันธ์ 2565) จึงทำให้แบ่งทำขายม่อมกลับมาเป็นที่สนใจอีกครั้งในฐานะการเป็นพืชเศรษฐกิจและมรดกภูมิปัญญาของชุมชนบ้านมาบหม้อ จังหวัดชลบุรี

1.2.2 ผ้าทออ่างศิลา เป็นภูมิปัญญาการทอผ้าอ่างศิลา-บ้านปึก ลักษณะพิเศษของผ้าทออ่างศิลาที่ไม่เหมือนพื้นที่อื่น ๆ คือ กรรมวิธีการนำข้าวสุกมาขยี้ในขั้นตอนการเตรียมด้าย แล้วใช้กบมะพร้าวแปลงเส้นด้ายให้หมดจน ทำให้เมื่อนำด้ายไปทอผ้าจึงได้เนื้อผ้าที่ออกมา แน่น เนียน เรียบ ไม่มีขน ใส่สบาย รีดแล้วสวย เหนียว และทนทาน ลวดลายของผ้าทอมือคุณยายหงวนลายดั้งเดิมมีทั้งหมด 13 ลาย จากนั้นนำมาประยุกต์ลวดลายในแต่ละผืน เอกลักษณะจะอยู่ลายเป็นทางตรงไม่ได้เป็นทางขวางเหมือนผ้าขาวม้าของภาคอีสานซึ่งจะใช้ลายขัดเป็นตาใหญ่ แต่ผ้าทออ่างศิลาจะนำลวดลายดั้งเดิมที่มีมาใช้ในการขัดจะได้เป็นตาเล็กและลวดลายเฉพาะ (บุญเชิด หนูอ้อม, 2562, หน้า 8) นอกจากนี้ ยังมีการกล่าวว่าเป็นผ้าทรงของพระมหากษัตริย์ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมัยรัชกาลที่ 5 จนกระทั่งสมเด็จพระศรีสวรินทราบรมราชเทวีพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้าทรงมีส่วนอย่างยิ่งในการพัฒนาผ้าทออ่างศิลา (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2544, หน้า 45, 49) ต่อมาด้วยกระบวนการผลิตและวิถีชีวิตของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป ส่งผลกระทบต่อคุณค่าภูมิปัญญาของผ้าทออ่างศิลา-บ้านปึกที่มีข้อจำกัดทั้งสภาพปัญหาการขาดแคลนในด้านเครื่องมือวัตถุดิบ ขาดฝีมือในการทอผ้า การสืบทอด และปัญหาด้านเศรษฐกิจล้วนส่งผลต่อการผลิตและคิดค้นพัฒนารูปแบบลวดลายของผ้าทอ ในปัจจุบันแม้มีการจำหน่ายผ้าทอมืออ่างศิลาอยู่บ้างแต่เป็นส่วนน้อยมากเพราะนิยมใช้เครื่องจักรทอผ้าแทนซึ่งส่งผลต่อการอนุรักษ์และพัฒนาผ้าทอพื้นเมืองของอ่างศิลา-บ้านปึกเป็นอย่างมาก จนกระทั่งผ้าทออ่างศิลา-บ้านปึก ชุมชนบ้านมาบหม้อได้รับการฟื้นฟูขึ้นมามีอีกครั้งเมื่อสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทรงรับสั่งกับกลุ่มผู้ทอผ้าอ่างศิลา-บ้านปึกให้ทำการอนุรักษ์ฟื้นฟูการทอผ้าแบบดั้งเดิมเพื่อเป็นการสืบทอดให้ลูกหลานได้เห็นถึงคุณค่าและการสร้างสรรค์ของบรรพบุรุษ (ศรัญญา ประสพชิงชนะ และคณะ,

2562) เนื่องจากเหลือผู้สืบทอดสำคัญในการทอผ้าแบบโบราณเพียง 2 ท่าน คือ คุณยาย หง่วนและคุณป้าไฉ (นางสาย เสริมศรี) ดังผลงานเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2546 คุณป้าไฉ (นางสาย เสริมศรี) เป็นตัวแทนของชุมชนบ้านมาบหม้อ จังหวัดชลบุรีในโครงการถักร้อย ดวงใจหมกรรมทอผ้าไทยเทิดไท้องค์ราชินี ทอลายพิกลครึ่งซีก สีฟ้าสลับขาวเหลือง และได้จดทะเบียนขึ้นเป็นสินค้า OTOP ระดับ 3 ดาว ของตำบล จนกระทั่งคุณป้าไฉ ได้เสียชีวิตลงเมื่อ พ.ศ. 2553 จึงเหลือผู้สืบทอดคนสุดท้ายของบ้านมาบหม้อ คือ คุณยายหง่วน ซึ่งเป็นปราชญ์การทอผ้าของชุมชนคนสำคัญ จนเมื่อวันที่ 19 มีนาคม 2556 สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงโปรดฯ ให้คุณยายหง่วนเข้าเฝ้าฯ เพื่อให้ท่านประทานสัมภาษณ์และทอดพระเนตร ผ้าทอแบบดั้งเดิมของอ่างศิลา-บ้านมาบหม้อ และวันที่ 22 เมษายน 2559 สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีเสด็จมา วางศิลาฤกษ์อาคารไวยาญนิเวศน์ที่โรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา คุณยายหง่วนและคณะได้เข้าเฝ้าฯอีกครั้งเพื่อนำผลิตภัณฑ์ที่แปรรูปจากผ้าทอไปแสดง ในครั้งนี้คุณยายหง่วนได้ถวายผ้าทอมือตาสมุกสีม่วงแด่สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีด้วย จากนั้นคุณยายหง่วน เสริมศรีได้เสียชีวิตลง เมื่อ 6 มิถุนายน พ.ศ. 2559 (บุญเจิต หนูอ้อม, 2562, หน้า 8)

ลวดลายของผ้าทอมือคุณยายหง่วนลายดั้งเดิมจะมีทั้งหมด 13 ลาย จากนั้นนำมาประยุกต์ใช้แล้วแต่ลวดลายในแต่ละผืน เอกลักษณะจะอยู่ลายเป็นทางตรง ไม่ได้เป็นทางขวางเหมือนผ้าขาวม้าของภาคอีสานที่ใช้ลายขัดเป็นตาใหญ่ แต่ผ้าทอของ อ่างศิลาจะนำลวดลายดั้งเดิมที่มีมาใช้ในการขัดจะได้เป็นตาเล็กและลวดลายเฉพาะ (บุญเจิต หนูอ้อม, 2562, หน้า 8) ในการสนทนากลุ่มพบว่า ปัจจุบันผ้าทอบ้านมาบหม้อ ได้จดทะเบียนวิสาหกิจชุมชน เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2560 โดยใช้ชื่อแบรนด์ว่า “ผลิตภัณฑ์ผ้าทอมือคุณยายหง่วน บ้านมาบหม้อ” โดยกลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้นำผ้าทอมือ คุณยายหง่วน บ้านมาบหม้อมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เพื่อให้เข้ากับยุคสมัย เช่น กระเป๋า รองเท้า และของที่ระลึกต่าง ๆ เป็นต้น

1.2.3 อาหารพื้นบ้าน จากการสำรวจองค์ความรู้ผ่านการสนทนากลุ่ม และการสาธิตการทำอาหารพื้นบ้านพบว่า ชุมชนบ้านมาบหม้อมีวิธีการปรุงอาหารที่ เรียบง่าย ไม่ยุ่งยากซับซ้อนและเน้นใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติที่หาได้ง่ายในท้องถิ่นที่มีอยู่

ในบริเวณชุมชนบ้านมาบหม้อ ไม่ว่าจะเป็นใบชะครามที่เป็นพืชที่ทนต่อน้ำเค็ม ใบชะมวง หรือส้มโอมักขึ้นบริเวณดินกร่อยหรือดินชายฝั่ง กะแท่งหรือต้นบุกพืชที่มีหัวอยู่ใต้ดิน ขึ้นได้ดีในทุกสภาพดิน อีกทั้งเนื้อสัตว์ของแต่ละเมนูก็ไม่แพ้เหล่าสัตว์ทะเล กุ้ง หอย ปู ปลา อาหารการกินของชาวบ้านในชุมชนสะท้อนให้เห็นถึงการดำรงชีวิตของชุมชนบ้านมาบหม้อที่มีวิถีชีวิตอยู่ใกล้ชายฝั่งทะเลอย่างศิลาได้อย่างชัดเจน อย่างไรก็ตามอาหารพื้นบ้านและรวมถึงวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้านในเรื่องอาหารการกินเหล่านี้กำลังจะเลือนหายไปจากชุมชนเนื่องจากวิถีชีวิตแบบคนเมืองที่รูกล้ำเข้ามา คนรุ่นใหม่ไม่สนใจที่จะเรียนรู้หรือสืบสานวิธีการทำอาหารแบบดั้งเดิมไว้ ประกอบกับทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลที่นับวันหายากและมีราคาสูง คณะผู้วิจัยได้ร่วมกันสำรวจองค์ความรู้เกี่ยวกับอาหารพื้นบ้านของชุมชนบ้านมาบหม้อ ดังนี้

- **แกงกะแท่ง** บางคนอาจจะรู้จักกันในชื่อของแกงส้มบุกหรือแกงเลียงบุก วัตถุดิบหลักที่สำคัญคือต้นบุกอ่อน ๆ ที่จะถูกนำมาต้มรวมกับเครื่องแกงต่าง ๆ และอาหารทะเล กะแท่งหรือต้นบุกพืชพื้นบ้านที่มีสรรพคุณช่วยลดน้ำตาลในเลือด ขับเสมหะ แก้ไอ

- **แกงลูกสามสิบ** น้ำแกงมีความข้นจากพริกแกงคั่วเนื้อละเอียด สีส้ม กะทิไม่แตกมัน เนื้อปลาทุเป็นชิ้น ลูกสามสิบใสแต่ไม่ละ รสชาติเผ็ด เค็ม หวาน ต้นสามสิบเป็นไม้เถาเลื้อยขนาดเล็กพาดพันต้นไม้อื่น ต้นหรือเถาสามารถเลื้อยได้ไกล 3-5 เมตร มีประโยชน์ในการช่วยบำรุงหัวใจ ตับ ปอด ลดไขมันในระดับเส้นเลือด และรักษาแผลในกระเพาะอาหาร ฯลฯ

- **ต้มส้มโอม** เป็นต้มที่มีลักษณะคล้ายต้มยำ โดยมีการใช้ ข่า ตะไคร้ เพิ่มความเปรี้ยวจากใบส้มโอมหรือที่เรารู้จักกันอีกชื่อคือ ใบชะมวง ช่วยในการย่อยอาหารและระบายท้อง ฟอกโลหิต และแก้ร้อนในกระหายน้ำ ฯลฯ

- **แกงชะคราม** น้ำแกงมีความข้นจากพริกแกงคั่วเนื้อละเอียด สีส้ม มีสีเขียวเข้มจากใบชะคราม และมีเนื้อกุ้งหรือปู รสชาติเผ็ด เค็ม หวาน วัตถุดิบหลักที่สำคัญคงจะเป็นอย่างอื่นไปไม่ได้นอกจากใบชะคราม ชะครามเป็นพืชที่มีรสเค็มเนื่องจากชะครามขึ้นที่บริเวณชายฝั่งที่น้ำทะเลเข้าถึง จึงต้องนำใบสดมาต้มลวกน้ำทิ้งก่อนประกอบอาหารรับประทาน มีสรรพคุณช่วยในการขับปัสสาวะ บำรุงอาหาร และแก้ท้องผูก ฯลฯ

นอกจากนี้ ยังมีอาหารพื้นบ้านอื่น ๆ อีก เช่น กะปิควั การทำปลาเค็มโดยเฉพาะปลาเกลือที่พบมากในทะเลแถบนี้ โดยนิยมนำมาตากแห้งทำปลาเค็มหรือแล่กินสดกับผักแนมและใบชะครามต้มและน้ำจิ้มถั่ว รวมทั้งการหาหอยถ่านซึ่งในปัจจุบันไม่สามารถหามาทำอาหารได้แล้ว

1.2.4 เรือนพิพิธภัณฑผ้าทอมือยายห่วน ยายไธ บ้านมาบหม้อ

จากความสำคัญของผ้าทอมือคุณยายห่วน บ้านมาบหม้อ จึงนำไปสู่แรงบันดาลใจของนายอุทัย เสริมศรี ผู้เป็นลูกชายของป้าไธจัดตั้งเรือนพิพิธภัณฑผ้าทอมือยายห่วน ยายไธ บ้านมาบหม้อ โดยความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยบูรพาในการจัดตั้ง (ดูรายละเอียดใน ศรัณญา ประสพชิงชนะ และคณะ, 2562) เพื่อจัดแสดงข้าวของเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชุมชนบ้านมาบหม้อในอดีต เช่น อุปกรณ์การทอผ้า อุปกรณ์การทำแป้ง ท้าวยายม่อม เช่น หนังสืปลากะเบนที่ใช้สำหรับการชุดหัวท้าวยายม่อมเพื่อนำไปทำเป็นแป้ง และเป็นศูนย์การเรียนรู้แก่คนทั่วไป สถาบันต่าง ๆ และนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชุมชนบ้านมาบหม้อ ตำบลบ้านปึกในอดีต

1.2.5 วัดใหม่เกตุขาม ตั้งอยู่ในตำบลบ้านปึก อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี วัดนี้ได้ถูกสร้างเมื่อใดไม่ปรากฏชัด เป็นวัดที่มีต้นกำเนิดมาจากสภาพแวดล้อมและคนในท้องถิ่น พระอุโบสถเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน อาคารแบบมีพาไลโดยรอบ หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินเผา และหน้าบันประดับปูนปั้นลายพันธุ์พฤกษา และตกแต่งเครื่องเคลือบศิลปกรรมแบบจีนตามศิลปะพระราชนิยมสมัยรัชกาลที่ 3 ชุ่มประตุนหน้าต่างประดับลายปูนปั้นช่อดอกพุดตาน กรมศิลปากร สำนักศิลปากรที่ 5 ปราจีนบุรี ได้เข้ามาสำรวจและรวบรวมข้อมูลของพระอุโบสถเพื่อขึ้นทะเบียนโบราณสถานเพื่อคุ้มครองควบคุมดูแลรักษาโบราณสถาน (คลังวัฒนธรรมชุมชนอ่างศิลา ชลบุรี, 2565)

2. การประเมินความสำคัญทรัพยากรวัฒนธรรม ชุมชนบ้านมาบหม้อ เพื่อนำไปสู่แนวทางการจัดการความรู้

การพิจารณาคุณค่าทรัพยากรวัฒนธรรมของทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนบ้านมาบหม้อในงานวิจัยนี้ได้ใช้เกณฑ์การประเมินของ UNESCO, ICOMOS และ ICCROM ที่ได้ร่วมกันกำหนดคุณค่าทรัพยากรวัฒนธรรม (Feilden & Jokilehto, 1998) คณะผู้วิจัยเลือกใช้คุณค่าด้านสังคมและเศรษฐกิจร่วมสมัยที่ประกอบด้วย 4 กลุ่ม ดังนี้

2.1 คุณค่าเชิงเศรษฐกิจ เป็นคุณค่าที่ทรัพยากรสามารถช่วยให้มนุษย์มีความเป็นอยู่ในการดำรงชีพได้ซึ่งไม่จำกัดเฉพาะเงินตราเท่านั้นแต่รวมถึงคุณค่าที่มนุษย์สามารถใช้ทรัพยากรวัฒนธรรมในการมีชีวิตอยู่ได้ด้วย เช่น ชุมชนบ้านมาบหม้อ ในปัจจุบันนับเป็นชุมชนเมืองที่มีวิถีชีวิตกึ่งชนบทกึ่งเมืองและอยู่ใกล้กับแหล่งท่องเที่ยว แต่ยังคงสามารถพึ่งพาตนเองได้โดยการนำองค์ความรู้ภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษมาปรับใช้และก่อให้เกิดรายได้เสริมให้กับครอบครัวและชุมชน เช่น ผ้าทอมือ แป้งท้าวยายม่อม และอาหารพื้นบ้าน เป็นต้น

2.2 คุณค่าเชิงหน้าที่ใช้สอย เป็นคุณค่าที่เน้นการใช้งานทั้งการใช้งานแบบเดิมที่ทรัพยากรเคยถูกใช้มาหรืออาจมีการปรับเปลี่ยนหน้าที่ได้ เช่น บ้านเรือนพื้นที่ที่เคยใช้อยู่อาศัยในชุมชนได้ถูกนำมาปรับใช้เป็นเรือนพิพิธภัณฑผ้าทอมือยายหง่วน ยายไฉ่ เพื่อจัดแสดงความรู้และเป็นศูนย์กิจกรรมผ้าทอมือและการทำแป้งท้าวยายม่อม

2.3 คุณค่าเชิงการศึกษา เป็นคุณค่าที่คนในปัจจุบันใช้ในการศึกษาเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ ผ้าทอมือ แป้งท้าวยายม่อม หรือที่เจ้าของเรือนพิพิธภัณฑผ้าทอมือ และชาวบ้านในชุมชนบ้านมาบหม้อ หมู่ที่ 7 ร่วมกับมหาวิทยาลัยบูรพาได้ช่วยกันจัดตั้งขึ้นมาเพื่อรวบรวมข้าวของเครื่องใช้ในอดีต เช่น พื้หมทอผ้าและอุปกรณ์เครื่องมือในการดำรงชีพในอดีต ฯลฯ มาจัดแสดงเพื่อเป็นการให้ลูกหลานในชุมชน สถาบันการศึกษาและบุคคลทั่วไปสามารถมาเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรม สังคม และวิถีชีวิตของชุมชนต่อไป โดยเฉพาะในชุมชนมีการจัดตั้งศูนย์วิสาหกิจชุมชนผ้าทอมือยายหง่วนและยังเปิดโอกาสให้สถาบันต่าง ๆ หรือนักเรียน นิสิตนักศึกษาเข้ามาเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.4 คุณค่าเชิงสังคม เป็นคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางสังคม ประเพณี การละเล่น งานประเพณีเทศกาลต่าง ๆ ที่ชุมชนชาวบ้านมาบหม้อได้ใช้วัดใหม่เกิดความเป็นศูนย์กลางทางจิตใจของชุมชนในการทำกิจกรรมทางศาสนาและประเพณีในโอกาสต่าง ๆ เพื่อเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาและขนบธรรมเนียมประเพณีให้ยั่งยืนสืบไป

คุณค่าความสำคัญของทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนบ้านมาบหม้อในด้านต่าง ๆ สามารถสรุปดังตาราง 1

ตาราง 1

คุณค่าความสำคัญของทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนบ้านมาบหม้อ

คุณค่าด้านสังคม และเศรษฐกิจ ร่วมสมัย	ทรัพยากรวัฒนธรรม ชุมชนบ้านมาบหม้อ ตำบลบ้านปึก					
	1) ประเพณี การเล่น การละเล่น	2) การทำ แป้งข้าว ยายม่อม	3) ผ้าทอมือ บ้านปึก อ่างศิลา	4) อาหาร พื้นบ้าน พิพิธภัณฑฯ	5) เรือน พืชรักษะ	6) วัดใหม่ เกตุขาม
1) คุณค่าเชิงเศรษฐกิจ	-	✓	✓	✓	-	-
2) คุณค่าเชิงหน้าที่ใช้สอย	-	-	✓	-	✓	✓
3) คุณค่าเชิงการศึกษา	✓	✓	✓	✓	✓	✓
4) คุณค่าเชิงสังคม	✓	-	-	-	✓	✓

อภิปรายผล

ผลการศึกษาสามารถนำมาอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

จากวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 เกี่ยวกับการสำรวจองค์ความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนบ้านมาบหม้อ ตำบลบ้านปึก อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี พบว่า ทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนบ้านมาบหม้อมีความหลากหลายทั้งทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เช่น ประเพณี การละเล่น ฯลฯ ในชุมชนยังมีการจัดขบวนขึ้นหมากโดยใช้แปดและไก่จำลองในประเพณีแต่งงานซึ่งได้สืบทอดกันมา หรือการละเล่นบางชนิดที่แม้ปัจจุบันจะไม่ค่อยมีให้เห็นแล้ว เช่น ละครชาตรี วงปีพาทย์ฯ แต่ก็ยังคงมีคณะกลองยาวที่ยังดำรงอยู่และมีชื่อเสียงมาจนถึงปัจจุบัน อีกทั้งยังมีทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องได้ เช่น การทำแป้งข้าวยายม่อม ผ้าทออ่างศิลา อาหารพื้นบ้าน เรือนพิพิธภัณฑฯ ผ้าทอมือ ยายหงวน ยายไฉ บ้านมาบหม้อ และวัดใหม่เกตุขาม ซึ่งองค์ความรู้ของทรัพยากรวัฒนธรรมในชุมชนบ้านมาบหม้อนั้นมีทั้งที่ได้มีการอนุรักษ์ไว้โดยปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างยาวนานและมีทั้งที่ได้ปรับเปลี่ยนไปตามกาลเวลา เช่น การนำผ้าทออ่างศิลามาพัฒนาผ่านกระบวนการวิจัยให้เกิดเป็นผลิตภัณฑ์ที่สอดคล้องกับยุคสมัยมากยิ่งขึ้น ดังเช่นในงานวิจัยของบุญเจิด หนูอ้อม (2562) และงานสร้างสรรค์ของสัณห์ไชญ์ เอื้อศิลป์ และธีร์ โคตรธา (2562) นอกจากนี้ ภูมิปัญญาในการทำแป้งข้าวยายม่อมที่แต่เดิมใช้ในการประกอบอาหารเท่านั้น ปัจจุบันก็ได้มีการพัฒนาให้ใช้ประโยชน์ได้อย่างหลากหลาย

สอดคล้องกับที่ ธนิก เลิศชาญฤทธ์ (2554) ได้ให้ความเห็นว่าวัฒนธรรมเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีความสลับซับซ้อน มีสิ่งที่ยั่งยืนอยู่ แต่กลับเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลา และยังมีการถ่ายทอดผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมของเดิมและของใหม่อยู่ตลอดเวลา

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ในเรื่องการประเมินคุณค่าความสำคัญของทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนบ้านมาบหม้อเพื่อนำไปสู่การจัดการความรู้ ผลจากการศึกษาพบว่า มีคุณค่าทางด้านสังคมและเศรษฐกิจร่วมสมัย คือ มีคุณค่าเชิงเศรษฐกิจ โดยได้มีการนำองค์ความรู้ภูมิปัญญา เช่น ผ้าทอมือ แป้งทำยายม่อม อาหารพื้นบ้าน ฯลฯ มาพัฒนาสร้างชื่อเสียงและรายได้ให้แก่คนในชุมชน และยังมีคุณค่าเชิงหน้าที่ใช้สอย โดยในงานวิจัยของเกรียงศักดิ์ พรหมณพันธ์ และคณะ (2562) ได้มีการปรับใช้เรือนพิพิธภัณฑผ้าทอมือ ยายห่วน ยายเอื้อ เป็นแหล่งเรียนรู้และเป็นศูนย์กิจกรรมผ้าทอมือของชุมชนบ้านมาบหม้อ ส่งผลให้เกิดคุณค่าเชิงการศึกษาและคุณค่าเชิงสังคมต่อเนื่องกัน เนื่องจากภายหลังการจัดตั้งเรือนพิพิธภัณฑผ้าทอมือยายห่วน ยายเอื้อ ได้มีหน่วยงานสถาบันการศึกษา ฯลฯ ที่ได้ให้ความสนใจกับพื้นที่ชุมชนนี้มากขึ้น มีการจัดกิจกรรมในพื้นที่ทำให้เกิดการศึกษาเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ ของผ้าทอมือ แป้งทำยายม่อมรวมไปถึงการรวบรวมจัดทำทะเบียนวัตถุ ดังงานวิจัยของศรีัญญา ประสพชิงชนะ และคณะ (2562) ทำให้การจัดแสดงวัตถุต่าง ๆ ในเรือนฯ ได้สร้างความตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญของประวัติศาสตร์ความเป็นมา องค์ความรู้ภูมิปัญญา และทรัพยากรต่าง ๆ ในชุมชนบ้านมาบหม้อเป็นอย่างดี สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ณวิญ เสริฐผล (2563) ที่กล่าวว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถดำรงอยู่ในฐานะที่หลากหลายและแตกต่างกัน คือ 1) เป็นทางเลือกในการพัฒนา 2) เป็นเครื่องมือการพัฒนาเศรษฐกิจ 3) เป็นทุนหรือสินค้า ทางวัฒนธรรม 4) เป็นเครื่องจรรโลงจิตใจ 5) เป็นความมั่นคงของชุมชน 6) เป็นอัตลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น และ 7) เป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีพ ทั้งนี้เพราะชุมชนสามารถบูรณาการระหว่างความรู้สมัยใหม่กับภูมิปัญญาได้อย่างเหมาะสมตามสภาพแวดล้อมทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

จากผลการศึกษาที่ต่อวัตถุประสงค์ทั้ง 2 ข้อดังที่อภิปรายข้างต้น สามารถนำมาเชื่อมโยงได้กับแนวคิดเรื่องการจัดการความรู้ของปาริชาติ วลัยเสถียร (2549) กล่าวคือ ในประเด็นของผ้าทออ่างศิลา-บ้านปึกสะทอนประเด็นเรื่องการฟื้นฟูความรู้ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นและการสร้างความรู้ใหม่ โดยที่สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า

กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทรงเห็นถึงคุณค่าแก่งภูมิปัญญา
ดั้งเดิมของชุมชน นำไปสู่การส่งเสริมการรื้อฟื้นความรู้เรื่องกระบวนการผลิตที่กำลังจะ
สูญหายไปให้คืนมาเพื่อส่งต่อถึงสมาชิกชุมชนรุ่นต่อไป นอกจากนี้ ยังมีการประยุกต์ลาย
ผ้าแบบดั้งเดิมผสมผสานกับลายใหม่และนำมาตัดเย็บเป็นผลิตภัณฑ์ร่วมสมัย การฟื้นฟู
และการสร้างความรู้ใหม่ดังกล่าวนำมาสร้างมูลค่าทางสังคมและเศรษฐกิจตามแนวคิด
ของ Feilden and Jokilehto (1998) ดังที่กล่าวไปข้างต้นโดยการฟื้นฟูภูมิปัญญา
ต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ OTOP นั่นเอง

นอกจากประเด็นเรื่องการฟื้นฟูและการสร้างความรู้ใหม่ กระบวนการศึกษาวิจัย
ในครั้งนี่ยังสอดคล้องกับการสกัดและประมวลผลความรู้ (ปาริชาติ วลัยเสถียร, 2549)
โดยเฉพาะในด้านภูมิปัญญาอาหารพื้นบ้านและการทำแบ่งท้าวยายม่อม กล่าวคือ
ชุมชนได้มีการสืบทอดการปรุงอาหารจากการใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่ทั้งพืช
และสัตว์ อาทิ พืชน้ำเค็มอย่างใบชะครามนำมาทำแกงชะคราม และแกงกะแตงซึ่งเป็น
การนำดันบุกมาปรุงกับเนื้อสัตว์ทะเล เป็นต้น ในระหว่างการสืบทอดการทำอาหารสมาชิก
ชุมชนก็ได้ร่วมกับอธิบาย วิเคราะห์ และประมวลความรู้ร่วมกัน รวมถึงให้ผู้วิจัยได้ร่วม
เตรียมวัตถุดิบสำหรับปรุงอาหารด้วย ในส่วนของกระบวนการทำแบ่งท้าวยายม่อมมีการสกัด
ความรู้ผ่านการสนทนากลุ่ม โดยสมาชิกชุมชนได้ร่วมกันให้ข้อมูลในแง่ของการใช้ประโยชน์
และการนำไปแปรรูปเป็นขนมและผลิตภัณฑ์เสริมความงาม ข้อมูลเหล่านี้ผู้วิจัยได้บันทึก
รวบรวม และจัดหมวดหมู่ เพื่อนำไปจัดการความรู้ต่อไป ทั้งนี้ชุมชนบ้านมาบหม้อ ถือว่า
มีองค์ประกอบที่มีความพร้อมและมีศักยภาพทั้ง 2 ด้านนั่นคือ คนและกระบวนการ
ตามแนวคิดของกนกวรรณ ชูชาญ (2552) หากได้รับการเสริมสร้างโดยใช้ประโยชน์
จากเทคโนโลยีและวิทยาการจากภายนอก ผ่านความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาและ
หน่วยงานภาครัฐ ตามแนวคิดของปาริชาติ วลัยเสถียร (2549) ก็จะสามารถนำไป
ต่อยอดสู่การจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่าและประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

คุณค่าความสำคัญของทรัพยากรวัฒนธรรมทั้งจับต้องได้และจับต้องไม่ได้ของ
ชุมชนบ้านมาบหม้อสามารถนำไปพัฒนาสู่การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

ที่มีการจัดการรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ใช้การต่อยอดจากทุนวัฒนธรรมเดิมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับประสบการณ์ใหม่ เรียนรู้ และตระหนักในคุณค่าของมรดกภูมิปัญญาของท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต

ผลการศึกษาสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้โดยการส่งเสริมการจัดทำฐานกิจกรรมการเรียนรู้ภายในชุมชนร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่น และหลักสูตรของสถาบันการศึกษาที่ใกล้เคียงชุมชน เช่น ฐานกิจกรรมทอผ้า ฐานกิจกรรมการทำแบ่งท้าวยายม่อม ฐานการออกแบบบรรจุภัณฑ์ (packaging design) สำหรับแบ่งท้าวยายม่อมเพื่อส่งเสริมการจำหน่าย ปกป้องผลิตภัณฑ์ อำนวยความสะดวก และด้านความปลอดภัย รวมทั้งความร่วมมือกับหน่วยงานส่งเสริมการเกษตรหรือสถาบันต่าง ๆ ในการขยายพันธุ์ และเร่งการเจริญเติบโตของต้นท้าวยายม่อมให้เป็นพืชเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของชุมชนต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านสู่พิพิธภัณฑ์อิเล็กทรอนิกส์ กรณีศึกษาเรือนพิพิธภัณฑ์ผ้าทอมือยายหวุ่น ยายไธ้ บ้านมาบหม้อ ตำบลบ้านปึก อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี โดยงานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากงบประมาณเงินรายได้ของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ประจำปีงบประมาณ 2564

รายการอ้างอิง

- กนกวรรณ ชูชาญ. (2552). *การจัดการความรู้ทางทรัพยากรวัฒนธรรมโดยผู้นำชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว ชุมชนบ้านผาหมอน ดอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่*. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เกรียงศักดิ์ พรหมณพันธ์, ชูศักดิ์ สุวิมลเสถียร, ธรรมศักดิ์ สงกา, มนัส แก้วบุชา, ศรัญญา ประสพชิงชนะ, ปาจริย สุชาภิรมย์, พรทิพย์ พันธุ์รา, สุภาภรณ์ เอี่ยมแข่ง, รุ่งอรุณ ดอนจันทร์ทอง, ศิริอร คักดีวิไลสกุล, พิรพัฒน์ มั่งคั่ง, วัชรพงษ์ สุชีวงศ์, รินจง เสริมศรี และณัฐรา เทียนเหตุ. (2562). *โครงการแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนเชิงอนุรักษ์: บ้านมาบหม้อ ตำบลบ้านปึก อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี*. สำนักบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- คณะกรรมการหมู่ 7 บ้านมาบหม้อ. (2557). *แบบประเมินผลการปฏิบัติงานของคณะกรรมการหมู่บ้าน: ตามโครงการประกวดผลงานการปฏิบัติงานของคณะกรรมการหมู่บ้านที่มีผลงานโดดเด่น (บ้านฉันมีดี)*. คณะกรรมการหมู่ 7 บ้านมาบหม้อ.
- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2544). *วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญา จังหวัดชลบุรี*. กรมศิลปากร.
- คลังวัฒนธรรมชุมชนอ่างศิลา ชลบุรี. (2565, 1 พฤษภาคม). *อุโบสถวัดใหม่เกตุงาม*. <https://www.angsilatradi.com/index.php/treasury/tangible/ketngam-temple>
- ณวิญ เสริฐผล. (2563). การดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นในสังคมโลกาภิวัตน์. *วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ*, 5(2), 313-331.
- ธนิก เลิศชาญฤทธ์. (2554). *การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม*. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- บุญเชิด หนูอ้อม. (2562). *รายงานการวิจัยเรื่องการออกแบบผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจชุมชนผลิตภัณฑ์ผ้าทอมือ คุณยายห่วน (บ้านมาบหม้อ) อย่างมีส่วนร่วม*. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.

- ปาริชาติ วลัยเสถียร. (2549). *กระบวนการเรียนรู้และจัดการความรู้ของชุมชน*. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- รุ่งทิพา ทองคำแท้. (2561). *แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาพื้นบ้านการทำแบ่งท้าวยายม่อม กรณีศึกษา กลุ่มอนุรักษ์แบ่งท้าวยายม่อม ชุมชนบ้านมาบหม้อ ตำบลบ้านปึก อำเภอมือ จังหวัดชลบุรี*. โครงการศึกษาเฉพาะเรื่องศิลปศาสตร์บัณฑิต, ภาควิชา ประวัติศาสตร์, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ศรัณญา ประสพชิงชนะ, ปาจริย สุขาภิรมย์, มนัส แก้วบุชา และนิสิตสาขาการจัดการ ทรัพยากรวัฒนธรรม รหัส 59. (2562). *แนวทางการจัดทำทะเบียนวัตถุเพื่อ พัฒนากลุ่มการทำพิธีกรรมพื้นบ้านผ้าทอมือ ณ บ้านยายไอ หมู่ 7 บ้านมาบหม้อ ตำบลบ้านปึก จังหวัดชลบุรี*. ใน *การประชุมวิชาการนานาชาติร่วมเกาหลีศึกษา-ไทยศึกษา ครั้งที่ 6 “ไทย-เกาหลี พหุลักษณะทางวัฒนธรรมในบริบทสังคมดิจิทัล”* (หน้า 697-715). คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.
- ศูนย์ความรู้กินได้ (ม.ป.ป.). *การจัดการความรู้ (KM) คืออะไร? จำเป็นแค่ไหนต้องใช้ KM?*. https://okmd.or.th/upload/pdf/chapter1_kc.pdf
- สันห์ไชญ์ เอื้อศิลป์ และธีร โคตรธา. (2562). *การสร้างสรรค้อัตลักษณ์ตราสินค้าแฟชั่น จากหัตถกรรมสิ่งทอ ชุมชนบ้านปึก-อ่างศิลา จังหวัดชลบุรีด้วยเทคนิคการตัดเย็บ ขึ้นสูงเพื่อจัดจำหน่ายในตลาดสินค้าแฟชั่นสำเร็จรูป*. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 12(5), 1108-1123.
- สายนต์ ไพธัญจิตร. (2550). *การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีในงานพัฒนาชุมชน* (พิมพ์ครั้งที่ 3). โครงการหนังสือโบราณคดีชุมชน.
- Feilden, B. M., & Jokilehto, J. (1998). *Management guidelines for world cultural heritage sites*. ICCROM.
- MedThai. (2560). *เท้ายายม่อม สรรพคุณและประโยชน์ของแบ่งเท้ายายม่อม 16 ข้อ!*. <https://medthai.com/เท้ายายม่อม/>
- YA02 (นามสมมติ). (2565, 16 กุมภาพันธ์). สัมภาษณ์.